

prof. UKSW, dr hab. Maria Ryś
Instytut Psychologii
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
W Warszawie

ODDZIAŁYWANIA WYCHOWAWCZE RODZICÓW A NADZIEJA NA SUKCES I KOMPETENCJE SPOŁECZNE U ICH DZIECI

Proces przygotowania dziecka do życia w społeczeństwie zaczyna się w rodzinie. Rozpoczyna się on od początku istnienia człowieka i zachodzi w sferze biologiczno-popędowej, psychiczno-uczuciowej, społeczno-kulturowej i świadomościowo-moralnej. To w rodzinie dokonuje się proces zaspokajania potrzeb, przekazywania dzieciom podstawowych wartości, norm, wzorów zachowań, obyczajów kulturowych oraz wprowadzanie ich w życie społeczne. A więc w rodzinie ma miejsce najważniejszy proces socjalizacji. Efektem socjalizacji jest uspołecznienie, które wyraża się w postawach człowieka w stosunku do siebie i do innych, w stosunku do otoczenia, do rodziny, do narodu, ojczyzny, do świata. Dzięki uspołecznieniu dziecko wrasta w społeczeństwo, pełni w nim odpowiednie role i staje się pełnoprawnym i pełnowartościowym jego członkiem.

Skoro zakłada się, że rodzina ma tak wielkie znaczenie w rozwoju osobowym człowieka, warto, przeprowadzać badania pozwalające na weryfikację tych założeń. Celem tego artykułu jest próba poszukiwania zależności pomiędzy postawami wychowawczymi rodziców a nadzieją na sukces oraz kompetencjami społecznymi ich dorastających dzieci.

I. Teoretyczne wprowadzenie do badań

1. Wychowawcze oddziaływania rodziców

Oddziaływania wychowawcze rodziców obejmują wiele sfer m.in. wpływają one na rozwój funkcji poznawczych dziecka, osiągnięcia szkolne, dojrzałość emocjonalną i społeczną, formowanie się obrazu samego siebie, stosunek do siebie i innych ludzi, a w dorosłym życiu również pełnienie roli matki czy ojca wobec własnych dzieci. Szczególna podatność jednostki na oddziaływanie środowiska rodzinnego wynika stąd, że rodzina jest dla dziecka pierwszą grupą społeczną, z którą się styka i pierwszym stałym środowiskiem wychowawczym oddziaływującym w najbardziej plastycznym okresie życia człowieka. Wpływ ten jednak trwa przez wiele lat, mimo zmian zachodzących w rodzinie, mimo przechodzenia przez różne fazy rozwoju rodziny i pomimo rozwoju poszczególnych jej członków (por. np. Baumrind, Baumrind, 1989; Buunk et al., 2005; Cheng and Lam, 2007, Faber, Mazlish 2003, Hetherington, 2000; Maccoby and Martin, 1983; Santrock, 1996a i b).

Oddziaływania wychowawcze rodziców znajdują swój wyraz szczególnie w postawach wobec dziecka.

Kształtowanie się postaw rodzicielskich jest procesem bardzo długim, obejmującym wiele lat życia człowieka (Acock, Yang 1984). W literaturze wymienia się wiele czynników mających wpływ na kształtowanie się postaw rodzicielskich. Do czynników tych należą: przeszłość rodziców i ich doświadczenia życiowe (szczególnie postawy wychowawcze w ich rodzinach macierzystych, a także struktura i wielkość rodziny macierzystej), osobowość rodziców (szczególnie sfera emocjonalna, obraz własnej osoby i system wartości), płeć rodzica, wykształcenie rodziców, rodzaj pracy wykonywanej przez rodziców (jako potencjalne źródło stresu lub satysfakcji), jakość związku małżeńskiego i wzajemne relacje małżonków, emocjonalny klimat rodziny, stosunek rodziców do pełnionej roli rodzicielskiej, charakter motywów posiadania dzieci lub brak takich motywów, oczekiwania rodziców względem cech dziecka, przebieg ciąży i porodu, stan zdrowia dziecka, płeć dziecka, kolejność urodzeń dzieci w rodzinie, obserwacja zachowania się innych rodziców, społeczna sieć wsparcia udzielanego rodzinie (wsparcie emocjonalne, instrumentalne i informacyjne), obecność w bliskim otoczeniu rodziny osoby będącej dla rodziców autorytetem (np. babci) oraz czynniki kulturowe (por. np. Bacon, Ashmore 1986; Baumrind, 1971, 1973, 1980; Baumrind, Black, 1967; Becker, Krug, 1965; Belschner-Donnelly, Smith, 1981; Belsky, 1984; Block, 1965; Bronfenbrenner, 1979; Brooks, 1981; Coleman, Ganong, 1983; Dornbusch, Ritter, Leiderman, Roberts, Fraleigh, 1987; Eagley, Chaiken, 1993; Falender, Mehrabian, 1980; Gecas, 1986; Goodnow, 1985, 1988; Grusec, Kucynski, 1980; Holden, Edwards, 1989; Holden, Ritchie, 1988; Karnes, Stevens, 1995; Maccoby, 1992; Maccoby, Martin, 1983; McGillicuddy-DeLisi, 1982, 1985; Miller, 1988; Miller, Manhal, Mee, 1991; Noller, Taylor, 1989; Patterson, Reid, 1984; Robinson, Mandleco, Olsen, Hart, 1995; Rohner, 1986; Simmons, Beaman, Conger, Wei, 1992; Spoth, Redmond, Haggerty, Ward 1995)

W literaturze istnieje wiele definicji postawy rodzicielskiej. Często przyjmuje się, że „postawa rodzicielska jest nabytą strukturą poznawczo-uczuciowo-wolicjonalną, ukierunkowującą zachowanie się rodziców wobec dziecka” (Ziemska, 1979, s. 169). Postawy rodzicielskie wymagają przeświadczenia rodziców o ich niezastępowalności w wychowaniu własnych dzieci, czyli przekonania o ważności i wartości ich roli, jako matki i ojca (Ryś, 1992a, s. 157).

Postawy rodzicielskie wywierają znaczny wpływ na dziecko (Gruses, 2006). To względnie trwałe nastawienie rodziców, przejawiające się w ich postępowaniu, wywołuje u dziecka reakcję w postaci określonego zachowania się, kształtując krok po kroku postawę dziecka, jego nastawienie do siebie, do innych, do otaczającej rzeczywistości. W rodzinie zintegrowanej, z właściwie pełnionymi rolami rodzicielskimi, gdzie rodzice przejawiają postawy akceptacji i autonomii, dziecko czuje się bezpiecznie, jest pewne siebie, zachowuje się swobodnie, twórczo i aktywnie, a rozwój jego osobowości przebiega prawidłowo (por. np. Damon, Hart, 1991). Natomiast brak kontaktu uczuciowego, odtrącenie, nadmierne wymagania, brak konsekwencji w wychowaniu lub nadmierna koncentracja na dziecku mogą prowadzić do wystąpienia zaburzeń osobowości (por. np. Bowlby, 1973; Dutra, Bianchi, Siegel, Lyons-Ruth, 2009;.

Liotti, 1992; Lyons-Ruth, Bronfman, Parsons, 1999; Lyons-Ruth, Connell, Zoll, Stahl 1997; Ogawa, Sroufe, Weinfield, Carlson, Egeland, 1997).

Nie tylko doświadczenia indywidualne determinują postawy rodzicielskie. Ryś (1992a, s. 156) podkreśla, że w miarę rozwoju osobowego rodziców istnieje szansa na zmianę, modyfikację, ubogacenie ich postaw wychowawczych. Wieź istniejąca pomiędzy małżonkami, pomimo różnic w ich doświadczeniach i wychowaniu, sprawia, że możliwe jest wypracowanie jednolitego wzoru postaw rodzicielskich, który jest istotnym warunkiem prawidłowego rozwoju dziecka.

Postawy rodzicielskie mogą się jednak różnić kierunkiem i siłą, co wyraża się w przejawianiu przez rodziców tendencji do pozytywnego lub negatywnego reagowania wobec dziecka. Z postawami pozytywnymi związane są pozytywne działania, charakteryzujące się dużą dynamiką, inwencją, zaangażowaniem na rzecz dobra dziecka. Najbardziej pożądane jest rozumne, konsekwentne i w miarę swobodne, lecz jednocześnie stanowcze postępowanie względem dziecka. Wtedy postawy rodzicielskie sprzyjać będą wykształceniu cech i umiejętności przydatnych w dorosłym życiu, szczególnie w pełnieniu ról społecznych, w tym rodzinnych. Należą do nich: samodzielność, niezależność, umiejętność podejmowania decyzji, odpowiedzialność za własne czyny, konsekwencja, umiejętność współdziałania z otoczeniem oraz zdolność do tworzenia trwałych związków uczuciowych. Natomiast z postawami negatywnymi rodziców wiążą się reakcje negatywne wobec dziecka, które ujawniają się w formie różnego rodzaju agresji (ośmieszanie, złośliwe uwagi, częste stosowanie kar fizycznych), w formie unikania kontaktów z dzieckiem, zaniedbywania go lub w formie otaczania dziecka nadmierną opieką. Negatywne postawy wpływają niekorzystnie na proces socjalizacji dzieci i młodzieży, poprzez to, że oddziałują na powstawanie niewłaściwych cech osobowości, z punktu widzenia rozwoju społecznego (por. np. Falender, Mehrabian, 1980; Gecas, 1986.; Karnes, Stevens, 1995.; Robinson, Mandleco, Olsen, Hart, 1995; Spoth, Redmond, Haggerty, Ward, 1995).

Postawy rodzicielskie są zazwyczaj plastyczne i podlegają zmianom w miarę rozwoju dziecka. Przede wszystkim zmienia się stopień i jakość dawanej dziecku swobody oraz stopień i jakość kontroli sprawowanej nad dzieckiem. Jeśli rodzice nie dostosowują swoich zachowań do rozwoju dziecka, prowadzi to do sytuacji konfliktowych, zaburzeń w zachowaniu dziecka, a nawet wpływa to niekorzystnie na rozwój jego osobowości. Efektem zmiany postaw rodzicielskich wraz z rozwojem dziecka powinno być przejście od postawy współdziałania do postawy obdarzania rozumną wolnością (Ryś, 1992a, s. 167).

Rozwój jednostki nie jest zdeterminowany wyłącznie przez postawy rodzicielskie i doświadczenie wyniesione ze środowiska rodzinnego. Doświadczenia te określają pewne kierunki czy tendencje w kształtowaniu się osobowości dziecka, lecz nie tłumaczą w pełni jego zachowania. Rozwój dziecka zależy również od jego własnej indywidualności i pozarodzinnych wpływów środowiska. W miarę rozwoju dziecka i rozszerzania się jego kontaktów ze światem, oddziaływanie rodziny maleje, chociaż nadal jest istotne.

2. Nadzieja na sukces

Nadzieja na sukces jest pozytywnym stanem motywacyjnym opartym na dwu rodzajach przekonań, które są ze sobą wzajemnie powiązane. Pierwszym komponentem jest przekonanie o posiadaniu silnej woli. Jest to przeświadczenie o własnej skuteczności, możliwości realizacji powziętego planu i dojściu do zamierzonego celu. Drugim komponentem nadziei na sukces jest przekonanie o umiejętności znajdowania rozwiązań, a więc spostrzegania siebie jako osoby zdolnej i zaradnej, która jest w stanie wymyślić jeden lub więcej skutecznych sposobów na realizację danego celu (Snyder, 2002).

Uwarunkowań nadziei na sukces należy szukać przede wszystkim we wczesnych okresach życia, jednak jej poziom może ulegać zmianie w ciągu całego życia w zależności od doświadczeń osoby (Cheavens, Gum, 2000).

Snyder i współpracownicy (2002) podkreślają, że nadzieja jest poznawczym procesem motywacyjnym, a nie stanem emocjonalnym, chociaż emocje pełnią również ważną rolę, lecz są wtórne do procesów poznawczych.

Snyder (2002) cytując badania Riegera z 1993 roku podaje, że osoby dorosłe charakteryzujące się wysokim poziomem nadziei na sukces oceniają swoje relacje z opiekunami w dzieciństwie jako bliskie. Ponadto, osoby te przyznają, że spędzały w dzieciństwie ze swoimi opiekunami dużo czasu. Natomiast osoby o niskim poziomie nadziei na sukces częściej doświadczały w przeszłości rozvodu rodziców lub utraty bliskiej osoby. O dużym znaczeniu relacji panujących w rodzinie w kształtowaniu nadziei na sukces świadczą badania McNeala z 1998 cytowane przez Snydera (tamże).

Badano również jak style przywiązania w rodzinie wpływają na kształtowanie się nadziei na sukces. Osoby dorosłe dokonywały retrospektywnej oceny stylów przywiązania w ich rodzinach. Wyższym poziomem nadziei na sukces cechowały się osoby, które doświadczyły w dzieciństwie stylu opartego na autorytecie. Ustalono również, że osoby te czuły się bardziej bezpiecznie, rzadziej przeżywały lęki i stany obniżonego nastroju, odznaczały się wyższym poziomem inteligencji emocjonalnej. Osoby, które doświadczały w dzieciństwie stylu autorytarnego i odrzucającego, cechowały się niższym poziomem nadziei na sukces. Częściej odczuwały one lęk i poczucie zagrożenia. Badacze podkreślają również rolę matki, która w okresie dzieciństwa i młodości odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu nadziei na sukces. Rola ojca jest tu ograniczona, a jego zachowanie oddziałuje głównie na bezpieczeństwo i wsparcie udzielane dzieciom (Shorey, Snyder, Yang, Lewin, 2003).

Wyniki innych badań wykazały, że wyższy poziom nadziei na sukces idzie w parze z lepszym przystosowaniem społecznym w kontaktach z rodziną i przyjaciółmi, z większym zadowoleniem z relacji interpersonalnych oraz większym spostrzeganym wsparciem społecznym (Snyder, Cheavens, Simpson, 1997; Barnum, 1998; Kwon, 2002). Istnieje również dodatnia korelacja między nadzieją na sukces a kompetencjami społecznymi (Snyder i inni 1997).

3. Kompetencje społeczne

Kompetencje społeczne są predyktorem efektywnego funkcjonowania w życiu osobistym i zawodowym (Argyle, 1981, 1984).

Argyle (1981) podkreśla znaczenie rodziców w rozwijaniu kompetencji społecznych dziecka. Rodzice przez swoje zachowanie mogą dostarczać modeli asertywności, uspołecznienia i współpracy, a także rozwijać empatię dziecka. Mogą wpływać na wzajemne stosunki wśród rodzeństwa i umożliwiać dzieciom kontakt z rówieśnikami. Jednak nie wszyscy rodzice potrafią wykorzystać tę szansę. Niski poziom kompetencji społecznych u młodych osób można wyjaśnić doświadczeniami z okresu dzieciństwa. Głównymi czynnikami są tu nieprzystosowanie społeczne rodziców, izolacja geograficzna, niewielki zakres doświadczeń z rówieśnikami. W późniejszym okresie życia zdolności młodego człowieka mogą rozwijać się w szkole i pracy w toku doświadczeń praktycznych, naśladowania innych i zdobywania specjalnych umiejętności. Mimo to, liczne osoby cierpią na braki w zakresie umiejętności społecznych. Dotyczy to szczególnie młodzieży, młodych osób dorosłych i większości osób chorych psychicznie. Zdaniem ludzi mogą poprawić poziom swoich kompetencji społecznych dzięki treningowi umiejętności społecznych. Trening ten stosuje się na szeroką skalę w terapii klinicznej, w wielu dziedzinach przygotowania zawodowego, a także wśród osób, które chciałyby nauczyć się zachowań asertywnych czy nabrać pewności siebie w kontaktach z innymi.

Umiejętności społeczne wpływają na wydajność w pracy, a w ten sposób na satysfakcję z jej wykonywania (Argyle, 1981, 1984). Kształtowanie kompetencji społecznych powinno być podstawowym wyznacznikiem działalności wychowawczej, gdyż kompetencje te są niezbędne w radzeniu sobie w codziennym życiu.

Według Argyle'a kompetencje społeczne są wzorcami zachowań społecznych, dzięki którym jednostki są skuteczne (kompetentne) w sytuacjach społecznych, to znaczy zdolne do wywierania pożądanego wpływu na innych (tamże).

Goleman (1998) w swojej koncepcji inteligencji emocjonalnej zalicza kompetencje społeczne, obok kompetencji osobistych, do grupy kompetencji emocjonalnych. Kompetencje osobiste określają stopień w jakim ludzie radzą sobie z samym sobą, natomiast kompetencje społeczne determinują stopień w jakim ludzie radzą sobie w kontaktach z innymi. Do kompetencji społecznych zaliczył on empatię i umiejętności społeczne, w skład których wchodzi poszczególne umiejętności.

Według Argyle'a (1984) radzenie sobie w różnego typu sytuacjach społecznych warunkują różnorodne specyficzne umiejętności. Można mówić o pewnym zbiorze umiejętności społecznych, dlatego autorzy ci mówią o kompetencjach społecznych w liczbie mnogiej. Kompetencje społeczne nie mają struktury hierarchicznej, a ewentualne związki między nimi wynikają z faktu, że na kompetencje te składają się pewne elementarne umiejętności, z których żadna w pojedynkę nie wystarcza do poradzenia sobie w złożonych sytuacjach społecznych. Do takich elementarnych umiejętności można zaliczyć umiejętność udzielania wzmocnień i wsparcia, komunikację werbalną i niewerbalną, empatię, korzystną autoprezentację, asertywność, umiejętność rozwiązywania problemów.

II. Metodologia przeprowadzonych badań

1. Problem badań, hipotezy i pytania badawcze

Celem przeprowadzonych badań było określenie zależności między postawami wychowawczymi rodziców a nadzieją na sukces oraz poziomem kompetencji społecznych u ich dorastających dzieci. Na podstawie literatury i dotychczasowych badań dotyczących zagadnień postaw rodzicielskich, nadziei na sukces oraz kompetencji społecznych postawiono hipotezę zakładającą tego typu zależność między postawami rodziców a poziomem nadziei na sukces i kompetencji społecznych u ich dzieci. Przyjęto więc, że im bardziej prawidłowe postawy rodziców, tym wyższy poziom nadziei na sukces i kompetencji społecznych u dorastających dzieci.

2. Charakterystyka metod zastosowanych w badaniach

Do celów niniejszej pracy zastosowano trzy narzędzia: Skalę Postaw Rodzicielskich autorstwa Plopy, Kwestionariusz Kompetencji Społecznych w opracowaniu Matczak oraz Kwestionariusz Nadziei na Sukces.

2.1. Skala Postaw Rodzicielskich

Metoda M. Plopa pozwala wyodrębnić sześć typów oddziaływań rodzicielskich: *akceptacja*, *odrzućenie*, *autonomia*, *nadmierne wymaganie*, *niekonsekwencja* i *nadmierne ochranianie*. Jednak w skład kwestionariusza wchodzi 5 skal, gdyż *akceptacja* i *odrzućenie* to dwa przeciwne wymiary tej samej skali (Plopa, 2005, 2006).

Wysoki wynik w skali *akceptacji-odrzućenia* wskazuje na postawę akceptującą, rodzic stara się, dziecko czuło się bezpieczne i kochane. Natomiast niski wynik w skali *akceptacji-odrzućenia* świadczy o postawie odrzućenia. Rodzica cechuje chłód, dystans, brak wrażliwości na potrzeby i problemy dziecka. Postawa *autonomii* oznacza, że rodzic wychowuje swoje dziecko ze świadomością, że w miarę rozwoju potrzebuje ono coraz więcej autonomii i możliwości samodzielnego podejmowania decyzji, potrzebuje prywatności i prawa do własnych tajemnic. Postawa *nadmierne wymagająca* świadczy o tym, że rodzic traktuje swoje dziecko bezwzględnie. Taki rodzic uważa siebie za niepodważalny autorytet we wszystkich sprawach, nie toleruje krytyki i sprzeciwu. Stosunek rodzica o postawie *niekonsekwentnej* do dziecka jest zmienny i zależy od chwilowego nastroju. Postawa *nadmierne ochraniająca* jest związana z nadmierną troską i opieką nad dzieckiem (tamże).

Skala Postaw Rodzicielskich została opracowana w wersji dla matek (SPR-M) oraz dla ojców (SPR-O). Narzędzie odznacza się wysoką rzetelnością. Współczynniki zgodności wewnętrznej (alfa-Cronbacha) poszczególnych skal wynoszą: postawa akceptacji – 0,84, postawa wymagająca – 0,88, postawa autonomii – 0,75, postawa niekonsekwentna – 0,88, postawa ochraniająca – 0,81 (Plopa, 2005, s. 365; Plopa, 2006, s. 239).

W ocenie trafności Skali Postaw Rodzicielskich oparto się na metodzie badania wewnętrznej struktury testu. Macierz interkorelacji wskazuje na grupowanie się skal w

dwie podstawowe wiązki. Pierwszą wiązkę stanowi skala akceptacji i skala autonomii, drugą zaś skala wymagania, niekonsekwencji i ochrania. Układ ten świadczy o wysokiej trafności teoretycznej narzędzia (Plopa, 2005, s. 365; Plopa, 2006, s. 240).

2.2. Kwestionariusz Nadziei na Sukces, M. Łaguna, J. Trzebińskiego, M. Zięby

Kwestionariusz Nadziei na Sukces mierzy siłę przekonań o własnych zdolnościach do realizowania celów i osiągnięcia sukcesu. Jest to ważny aspekt obrazu siebie, odgrywający istotną rolę w podejmowaniu decyzji, formułowaniu planu działania, a także w przypadku trudności lub niepowodzenia w realizacji planu (Łaguna, Trzebiński, Zięba, 2005, s. 31).

Pierwotna wersja kwestionariusza, opublikowana przez Snydera i jego współpracowników w roku 1991, składała się z 45 twierdzeń. Została ona poddana badaniom i analizom statystycznym, w wyniku których do ostatecznej wersji skali weszło osiem twierdzeń diagnostycznych, które tworzą dwie podskale (Snyder, Harris, Anderson, Holleran, Irving, Sigmon, Yoshinobu, Gibb, Langelle, Harney, 1991). Kwestionariusz Nadziei na Sukces składa się z 12 twierdzeń, z których 4 pozycje odnoszą się do przekonań o silnej woli, 4 do przekonań o umiejętności znajdowania rozwiązań, a pozostałe 4 to pozycje buforowe.

Narzędzie charakteryzuje się wysoką rzetelnością. W zastosowanej wersji kwestionariusza wskaźnik zgodności wewnętrznej (α -Cronbacha) dla wyniku ogólnego wyniósł 0,82, dla podskali umiejętność znajdowania rozwiązań – 0,72, a dla podskali silna wola – 0,74. Poszczególne pozycje narzędzia w satysfakcjonującym stopniu korelują z wynikiem ogólnym. Stwierdzono także satysfakcjonującą stabilność bezwzględną narzędzia. Korelacja między dwoma badaniami przeprowadzonymi w odstępie 2 miesiące wyniosła 0,83 (Łaguna, Trzebiński, Zięba, 2005, s. 21).

Trafność oszacowano na podstawie analizy czynnikowej przeprowadzonej metodą głównych składowych z rotacją *Oblimin* na pozycjach diagnostycznych. W wyniku analiz uzyskano dwa czynniki. Pierwszy z nich odpowiada podskali przekonań o silnej woli, a drugi odpowiada podskali przekonań o umiejętności znajdowania rozwiązań. Struktura czynnikowa kwestionariusza jest więc zgodna z założeniami teoretycznymi (tamże, s. 22).

2.3. Kwestionariusz Kompetencji Społecznych, A. Matczak

Kwestionariusz Kompetencji Społecznych, opracowany przez Matczak, służy do oceny efektywności funkcjonowania człowieka w różnych typach sytuacji społecznych (Matczak, 2001a, s. 10).

Przy tworzeniu pozycji diagnostycznych oparto się na propozycji klasyfikacji trudnych sytuacji społecznych zaproponowanej przez Argyle'a. W ten sposób, po częściowej modyfikacji tej klasyfikacji, Matczak (2001a, s. 11) wyodrębniła cztery typy sytuacji:

- sytuacje intymne – oznaczające bliskie kontakty interpersonalne, połączone z ujawnianiem się partnerów (np. zwieranie się z osobistych problemów);
- sytuacje ekspozycji społecznej – związane z byciem obiektem uwagi i potencjalnej oceny ze strony wielu osób;
- sytuacje formalne – wymagające dostosowania się do ściśle określonych reguł i przepisów;

- sytuacje wymagające asertywności – polegające na realizowaniu własnych celów i potrzeb przez wywieranie wpływu na innych lub opieranie się wpływom innych.

Założono, że wymienionym wyżej czterem typom sytuacji odpowiadają cztery rodzaje kompetencji, które będą przedmiotem pomiaru tego narzędzia. Dobór pozycji do kwestionariusza został oceniony przez sędziów kompetentnych, a następnie zweryfikowany podczas kolejnych badań pilotażowych. W efekcie przeprowadzonych analiz powstała wersja o łącznej liczbie pozycji wynoszącej 90, z czego 60 to pozycje diagnostyczne, a 30 – niediagnostyczne. Jednocześnie wyniki badań wskazywały na istnienie w strukturze narzędzia nie czterech, pierwotnie założonych, lecz trzech skal społecznych. Są to: skala I (kompetencje warunkujące efektywność zachowań w sytuacjach intymnych, 15 pozycji), skala ES (kompetencje warunkujące efektywność zachowań w sytuacjach ekspozycji społecznej, 18 pozycji) oraz skala A (kompetencje warunkujące efektywność zachowań w sytuacjach wymagających asertywności, 17 pozycji). Wyniki badania można ujmować w formie wyniku łącznego oraz w postaci trzech wyników częściowych, mówiących o poszczególnego rodzaju kompetencjach (tamże, s. 11-13).

Trafność czynnikową oszacowano w badaniach pilotażowych, stosując metodę głównych składowych z rotacją *Varimax* w odniesieniu do wszystkich 90 pozycji (diagnostycznych i niediagnostycznych). W wyniku analiz uzyskano dwa czynniki. Pierwszy z nich można interpretować jako czynnik społeczny, drugi zaś jako czynnik niespołeczny. Przeprowadzono też analizy czynnikowe z uwzględnieniem 60 pozycji, uznanych wstępnie za diagnostyczne. Wyodrębniono trzy czynniki, które dały się interpretować jako kompetencje związane z sytuacjami: intymnymi (czynnik I), ekspozycji społecznej (czynnik ES) i wymagającymi asertywności (czynnik A). Nie ujawniły się jako osobny czynnik kompetencje potrzebne w sytuacjach formalnych, a pozycje związane z tymi kompetencjami najliczniej weszły w skład czynnika ES. Wyniki analiz świadczą o trafności KKS jako narzędzia do pomiaru kompetencji społecznych (tamże, s. 18-21).

3. Charakterystyka badanych osób

Celem weryfikacji hipotez oraz uzyskania odpowiedzi na postawione pytania przeprowadzono w Katedrze Psychologii Rodziny Instytutu Psychologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie badania 268 osób, w tym 123 dorosłych osób (64 matek i 61 ojców) i 143 ich dzieci w wieku 16-23 lata (średnia wieku, $M=20,27$; odchylenie standardowe, $SD=2,64$), 77 dziewcząt (53,8%) w wieku 16-23 lat ($M=20,03$; $SD=2,70$) i 66 chłopców (46,2%) w wieku 16-23 lat ($M=20,56$; $SD=2,55$) oraz ich rodziców, 64 matki w wieku 37-59 lat ($M=47,25$; $SD=5,42$) i 61 ojców w wieku 38-67 lat ($M=49,20$; $SD=5,66$)¹.

---

¹ Obliczenia wykonała Elżbieta Kowalewska.

III. Uzyskane wyniki badań

1. Wychowawcze oddziaływania rodziców a nadzieja na sukces i kompetencje społeczne u ich dorastających dzieci

W celu sprawdzenia czy istnieje zależność między postawami wychowawczymi matki i ojca a poziomem kompetencji społecznych i nadziei na sukces u młodzieży obliczono współczynniki korelacji między nasileniem postaw rodzicielskich a wskaźnikami nadziei na sukces i kompetencji społecznych u dorastających ich dzieci.

Tabela 1. Postawy wychowawcze rodziców a nadzieja na sukces u ich dzieci

	Postawy rodzicielskie		Nadzieja na sukces			
			Nadzieja na sukces	Umiejętność znajdowania rozwiązań	Silna wola	
M A T K A	Akceptacja	r	0,032	0,075	-0,022	
		p	0,802	0,559	0,862	
	Wymaganie	r	-0,178	-0,224	-0,067	
		p	0,163	0,077	0,600	
	Autonomia	r	0,054	-0,012	0,101	
		p	0,672	0,926	0,430	
	Niekonsekwencja	r	-0,136	-0,268	0,047	
		p	0,290	0,033	0,717	
	Ochranianie	r	-0,148	-0,116	-0,128	
		p	0,246	0,365	0,319	
	O J C I E C	Akceptacja	r	-0,064	-0,131	0,031
			p	0,657	0,358	0,828
Wymaganie		r	0,021	-0,063	0,102	
		p	0,882	0,660	0,477	
Autonomia		r	-0,056	-0,051	-0,039	
		p	0,698	0,721	0,784	
Niekonsekwencja		r	0,003	-0,056	0,064	
		p	0,984	0,696	0,656	
Ochranianie		r	0,286	0,136	0,336	
		p	0,042	0,341	0,016	

r – wartość współczynnika korelacji r Pearsona; p – dwustronna istotność statystyczna

W TROSCE O RODZINĘ

Badania wskazują na istotne statystycznie dodatnie korelacje pomiędzy postawą ochraniającą ze strony ojca a ogólnym poziomem nadziei na sukces i przekonaniem o silnej woli. Stwierdzono także istotną statystycznie ujemną korelację pomiędzy postawą niekonsekwencji ze strony matki a przekonaniem o umiejętności znajdowania rozwiązań.

Tabela 2. Postawy wychowawcze rodziców a kompetencje społeczne ich dzieci

	Postawy rodzicielskie		Kompetencje Społeczne			
			Kompetencje społeczne	Intymność	Ekspozycja społeczna	Asertywność
M A T K A	Akceptacja	r	0,172	0,255	0,091	0,131
		p	0,178	0,043	0,480	0,308
	Wymaganie	r	-0,048	-0,042	-0,025	-0,033
		p	0,707	0,742	0,844	0,795
	Autonomia	r	0,190	0,147	0,146	0,178
		p	0,136	0,251	0,253	0,162
	Niekonsekwencja	r	0,002	0,005	0,040	0,009
		p	0,987	0,969	0,758	0,947
Ochranianie	r	0,082	0,224	0,035	0,026	
	p	0,524	0,078	0,783	0,840	
O J C I E C	Akceptacja	r	0,364	0,313	0,295	0,436
		p	0,009	0,025	0,035	0,001
	Wymaganie	r	-0,092	-0,099	-0,033	-0,105
		p	0,522	0,489	0,816	0,462
	Autonomia	r	0,165	0,140	0,151	0,224
		p	0,246	0,328	0,291	0,114
	Niekonsekwencja	r	-0,242	-0,172	-0,236	-0,163
		p	0,087	0,228	0,095	0,252
Ochranianie	r	0,231	0,150	0,245	0,262	
	p	0,102	0,292	0,084	0,063	

r – wartość współczynnika korelacji r Pearsona; p – dwustronna istotność statystyczna

Z tabeli nr 2 wynika, że istnieją istotne statystycznie dodatnie korelacje pomiędzy postawą akceptacji ze strony matki a poziomem radzenia sobie w sytuacjach intymnych

u dzieci oraz pomiędzy postawą akceptacji ze strony ojca a wszystkimi wskaźnikami kompetencji społecznych.

2. Postawy rodziców a nadzieja na sukces i kompetencje społeczne córek i synów

W celu sprawdzenia czy istnieje zależność między postawami wychowawczymi matki i ojca a nadzieją na sukces i poziomem kompetencji społecznych u córek i synów obliczono współczynniki korelacji między postawami rodzicielskimi a wskaźnikami nadziei na sukces oraz kompetencji społecznych u córek i synów.

Tabela 3. Postawy wychowawcze rodziców a nadzieja na sukces u córek i synów

	Postawy rodzicielskie		Nadzieja na sukces						
			Córki	Synowie	z_{r1}	z_{r2}	z	p	
M A T K A	Akceptacja	r	0,224	-0,243	0,23	-0,25	1,67	0,099	
		p	0,154	0,288					
	Wymaganie	r	-0,158	-0,264	-0,16	-0,27	0,39	0,370	
		p	0,318	0,247					
	Autonomia	r	0,105	-0,067	0,11	-0,07	0,61	0,332	
		p	0,507	0,774					
	Niekonsekwencja	r	-0,204	0,009	-0,21	0,01	-0,76	0,299	
		p	0,194	0,969					
	Ochranianie	r	0,012	-0,448	0,01	-0,48	1,74	0,088	
		p	0,939	0,042					
	O J C I E C	Akceptacja	r	0,242	-0,633	0,25	-0,75	3,19	0,002
			p	0,183	0,004				
Wymaganie		r	-0,195	0,432	-0,20	0,46	-2,12	0,042	
		p	0,285	0,065					
Autonomia		r	0,067	-0,416	0,07	-0,44	1,64	0,104	
		p	0,716	0,076					
Niekonsekwencja		r	-0,093	0,160	-0,09	0,16	-0,82	0,285	
		p	0,611	0,512					
Ochranianie		r	0,249	0,356	0,25	0,37	-0,38	0,371	
			0,169	0,135					

r – wartość współczynnika korelacji r Pearsona; z_{r1} , z_{r2} , z – współczynniki transformacji Fishera; p – dwustronna istotność statystyczna

W TROSCE O RODZINĘ

Z badań wynika, że istnieją istotne statystycznie ujemne korelacje pomiędzy nasileniem postawy ochraniającej ze strony matki i nasileniem postawy akceptującej ze strony ojca a poziomem nadziei na sukces u ich dzieci a oraz zbliżone do istotności statystycznej ($p=0,06$) dodatnie korelacje pomiędzy postawą wymagającą ze strony ojca a ogólnym poziomem nadziei na sukces u synów.

Tabela 4. Postawy wychowawcze rodziców a przekonaniem o umiejętności znajdowania rozwiązań

	Postawy rodzicielskie		Umiejętność znajdowania rozwiązań						
			Córki	Synowie	z_{r1}	z_{r2}	z	p	
M A T K A	Akceptacja	r	0,142	-0,040	0,14	-0,04	0,64	0,325	
		p	0,369	0,865					
	Wymaganie	r	-0,179	-0,368	-0,18	-0,39	0,72	0,309	
		p	0,256	0,101					
	Autonomia	r	0,050	-0,213	0,05	-0,22	0,94	0,257	
		p	0,751	0,354					
	Niekonsekwencja	r	-0,263	-0,289	-0,27	-0,30	0,10	0,397	
		p	0,093	0,203					
	Ochranianie	r	-0,076	-0,227	-0,08	-0,23	0,54	0,344	
		p	0,632	0,323					
	O J C I E C	Akceptacja	r	0,032	-0,476	0,03	-0,52	1,77	0,083
			p	0,860	0,039				
Wymaganie		r	-0,287	0,414	-0,29	0,44	-2,36	0,024	
		p	0,112	0,078					
Autonomia		r	0,046	-0,353	0,05	-0,37	1,33	0,164	
		p	0,802	0,139					
Niekonsekwencja		r	-0,208	0,248	-0,21	0,25	-1,49	0,131	
		p	0,254	0,307					
Ochranianie		r	0,037	0,300	0,04	0,31	-0,88	0,272	
			0,840	0,212					

r – wartość współczynnika korelacji r Pearsona; z_{r1} , z_{r2} , z – współczynniki transformacji Fishera; p – dwustronna istotność statystyczna

Badania wskazują na istotne statystycznie korelacje pomiędzy postawą wymagającą ze strony ojca a przekonaniem o umiejętności znajdowania rozwiązań u synów oraz zbliżone do istotności statystycznej korelacje pomiędzy postawą

akceptującą ze strony ojca a przekonaniem o umiejętności znajdowania rozwiązań u synów. W grupie córek nie stwierdzono tego typu zależności.

Tabela 5. Postawy wychowawcze matek a przekonanie o silnej woli u ich dzieci

	Postawy rodzicielskie		Silna wola						
			Córki	Synowie	z_{r1}	z_{r2}	z	p	
M A T K A	Akceptacja	r	0,229	-0,349	0,23	-0,36	2,09	0,045	
		p	0,145	0,122					
	Wymaganie	r	-0,078	-0,076	-0,08	-0,08	-0,01	0,399	
		p	0,623	0,743					
	Autonomia	r	0,125	0,092	0,13	0,09	0,11	0,396	
		p	0,431	0,690					
	Niekonsekwencja	r	-0,069	0,284	-0,07	0,29	-1,27	0,179	
		p	0,662	0,213					
	Ochranianie	r	0,100	-0,498	0,10	-0,55	2,27	0,030	
		p	0,527	0,021					
	O J C I E C	Akceptacja	r	0,386	-0,565	0,41	-0,64	3,37	0,001
			p	0,029	0,012				
Wymaganie		r	-0,014	0,303	-0,01	0,31	-1,05	0,229	
		p	0,939	0,207					
Autonomia		r	0,065	-0,335	0,06	-0,35	1,33	0,165	
		p	0,725	0,161					
Niekonsekwencja		r	0,074	0,026	0,07	0,03	0,15	0,394	
		p	0,687	0,916					
Ochranianie		r	0,394	0,288	0,42	0,30	0,39	0,370	
			0,026	0,232					

r – wartość współczynnika korelacji r Pearsona; z_{r1} , z_{r2} , z – współczynniki transformacji Fishera; p – dwustronna istotność statystyczna

Dane zamieszczone w tabeli nr 5 wskazują na istotne statystycznie ujemne korelacje pomiędzy nasileniem postawy akceptującej ze strony ojca i postawy ochraniającej ze strony matki a przekonaniem o silnej woli u synów. W grupie córek korelacja pomiędzy postawą ochraniającą ze strony matki a przekonaniem o ich silnej woli jest nieistotna statystycznie. Natomiast korelacja pomiędzy postawą akceptacji ze strony ojca a przekonaniem o silnej woli córek jest dodatnia. Stwierdzono także istotną statystycznie dodatnią korelację pomiędzy postawą ochraniającą ze strony ojca a przekonaniem o silnej woli w grupie córek.

W TROSCE O RODZINĘ

Tabela 6. Postawy wychowawcze rodziców a poziomem kompetencji społecznych u ich córek i synów

	Postawy rodzicielskie		Kompetencje społeczne						
			Córki	Synowie	z_{r1}	z_{r2}	z	p	
M A T K A	Akceptacja	r	0,165	0,151	0,17	0,15	0,05	0,398	
		P	0,296	0,512					
	Wymaganie	r	-0,056	-0,001	-0,06	0,00	-0,19	0,392	
		P	0,727	0,996					
	Autonomia	r	0,239	0,004	0,24	0,00	0,84	0,280	
		P	0,127	0,986					
	Niekonsekwencja	r	0,063	-0,091	0,06	-0,09	0,54	0,344	
		P	0,693	0,693					
	Ochranianie	r	0,063	0,037	0,06	0,04	0,09	0,397	
		P	0,691	0,873					
	O J C I E C	Akceptacja	r	0,436	0,210	0,47	0,21	0,82	0,286
			P	0,013	0,387				
Wymaganie		r	-0,197	0,123	-0,20	0,12	-1,04	0,233	
		P	0,281	0,616					
Autonomia		r	0,202	0,107	0,20	0,11	0,31	0,380	
		P	0,268	0,662					
Niekonsekwencja		r	-0,227	-0,246	-0,23	-0,25	0,06	0,398	
		P	0,211	0,310					
Ochranianie		r	0,171	0,306	0,17	0,32	-0,46	0,359	
			0,348	0,203					

r – wartość współczynnika korelacji r Pearsona; z_{r1} , z_{r2} , z – współczynniki transformacji Fishera; p – dwustronna istotność statystyczna

Zanotowano istotną statystycznie dodatnią korelację pomiędzy postawą akceptacji ojca a poziomem kompetencji społecznych w grupie córek.

Tabela 7. Postawy wychowawcze rodziców a poziom radzenia sobie w sytuacjach intymnych u ich dzieci

	Postawy rodzicielskie		Intymność						
			Córki	Synowie	z_{r1}	z_{r2}	z	p	
M A T R O N O M I A	Akceptacja	r	0,241	0,252	0,25	0,26	-0,04	0,399	
		p	0,124	0,270					
	Wymaganie	r	-0,032	-0,044	-0,03	-0,04	0,04	0,399	
		p	0,841	0,851					
	Autonomia	r	0,163	0,037	0,16	0,04	0,45	0,361	
		p	0,302	0,875					
	Niekonsekwencja	r	0,115	-0,233	0,12	-0,24	1,24	0,186	
		p	0,470	0,310					
	Ochranianie	r	0,193	0,207	0,20	0,21	-0,05	0,398	
		p	0,220	0,367					
	O J C I E C	Akceptacja	r	0,365	0,203	0,38	0,21	0,57	0,339
			p	0,040	0,404				
Wymaganie		r	-0,086	-0,145	-0,09	-0,15	0,19	0,392	
		p	0,640	0,553					
Autonomia		r	0,192	0,054	0,19	0,05	0,45	0,360	
		p	0,292	0,826					
Niekonsekwencja		r	-0,143	-0,182	-0,14	-0,18	0,13	0,396	
		p	0,434	0,455					
Ochranianie		r	0,135	0,108	0,14	0,11	0,09	0,397	
			0,463	0,660					

r – wartość współczynnika korelacji r Pearsona; z_{r1} , z_{r2} , z – współczynniki transformacji Fishera; p – dwustronna istotność statystyczna

Z badań wynika, że istnieje istotna statystycznie dodatnia korelację pomiędzy postawą akceptacji ze strony ojca a radzeniem sobie w sytuacjach intymnych w grupie dziewcząt.

W TROSCE O RODZINĘ

Tabela 8. Postawy wychowawcze rodziców a poziom radzenia sobie w sytuacjach ekspozycji społecznej

	Postawy rodzicielskie		Ekspozycja społeczna						
			Córki	Synowie	z_{r1}	z_{r2}	z	p	
M A T K A	Akceptacja	r	0,087	0,075	0,09	0,08	0,04	0,399	
		p	0,586	0,745					
	Wymaganie	r	-0,043	0,036	-0,04	0,04	-0,28	0,384	
		p	0,785	0,877					
	Autonomia	r	0,208	-0,031	0,21	-0,03	0,85	0,279	
		p	0,187	0,895					
	Niekonsekwencja	r	0,072	0,006	0,07	0,01	0,23	0,388	
		p	0,649	0,978					
	Ochranianie	r	0,044	-0,028	0,04	-0,03	0,25	0,386	
		p	0,782	0,905					
	O J C I E C	Akceptacja	r	0,339	0,216	0,35	0,22	0,43	0,364
			p	0,058	0,374				
Wymaganie		r	-0,167	0,208	-0,17	0,21	-1,22	0,190	
		p	0,362	0,393					
Autonomia		r	0,177	0,101	0,18	0,10	0,25	0,387	
		p	0,331	0,679					
Niekonsekwencja		r	-0,241	-0,229	-0,25	-0,23	-0,04	0,399	
		p	0,183	0,346					
Ochranianie		r	0,155	0,390	0,16	0,41	-0,82	0,285	
			0,397	0,099					

r – wartość współczynnika korelacji r Pearsona; z_{r1} , z_{r2} , z – współczynniki transformacji Fishera; p – dwustronna istotność statystyczna

Z danych zamieszczonych w tabeli 8 wynika, że nie stwierdzono korelacji istotnych statystycznie pomiędzy postawami rodzicielskimi a radzeniem sobie w sytuacjach ekspozycji społecznych, zarówno w grupie dziewcząt, jak i chłopców.

Tabela 9. Postawy wychowawcze rodziców a radzenie sobie w sytuacjach wymagających asertywności

	Postawy rodzicielskie		Asertywność						
			Córki	Synowie	z_{r1}	z_{r2}	z	p	
M A T K A	Akceptacja	r	0,144	0,092	0,14	0,09	0,18	0,392	
		p	0,364	0,692					
	Wymaganie	r	-0,066	0,106	-0,07	0,11	-0,61	0,332	
		p	0,678	0,647					
	Autonomia	r	0,230	-0,042	0,23	-0,04	0,97	0,249	
		p	0,142	0,856					
	Niekonsekwencja	r	0,038	-0,045	0,04	-0,05	0,29	0,382	
		p	0,811	0,845					
	Ochranianie	r	-0,021	0,089	-0,02	0,09	-0,39	0,370	
		p	0,896	0,700					
	O J C I E C	Akceptacja	r	0,537	0,179	0,60	0,18	1,34	0,162
			p	0,002	0,463				
Wymaganie		r	-0,186	0,095	-0,19	0,10	-0,91	0,263	
		p	0,307	0,698					
Autonomia		r	0,222	0,273	0,23	0,28	-0,18	0,393	
		p	0,222	0,257					
Niekonsekwencja		r	-0,123	-0,245	-0,12	-0,25	0,41	0,367	
		p	0,503	0,313					
Ochranianie		r	0,285	0,203	0,29	0,21	0,28	0,384	
			0,114	0,403					

r – wartość współczynnika korelacji r Pearsona; z_{r1} , z_{r2} , z – współczynniki transformacji Fishera; p – dwustronna istotność statystyczna

Tabela 9 wskazuje na istotną korelację pomiędzy akceptacją ze strony ojca a radzeniem sobie w sytuacjach wymagających asertywności w grupie córek.

3. Psychologiczna analiza i interpretacja wyników

Rodzina oddziałuje na dziecko przez splot różnorodnych, zamierzonych i niezamierzonych czynników. Kompetencje społeczne i nadzieja na sukces są zmiennymi, których poziom może mieć duże znaczenie dla rozpoczynania dorosłego życia w społeczeństwie. Kompetencje społeczne są wskaźnikiem efektywnego funkcjonowania w życiu osobistym i zawodowym (Argyle, 1992, 1994). Z kolei nadzieja na sukces jest istotna w dążeniu do realizacji zamierzonych celów, mimo pojawiających się barier

(Snyder, 2002). Wysoki poziom obu tych zmiennych może korzystnie wpływać na odniesienie sukcesu w wielu dziedzinach życia. Jak wskazują dotychczasowe wyniki badań uwarunkowań nadziei na sukces oraz kompetencji społecznych należy szukać m.in. w środowisku rodzinnym (Ladd, 1999; za: Argyle, 1997; Shorey, Snyder, Yang, Lewin, 2003).

Przeprowadzone analizy wskazują na istnienie związku między określonymi wymiarami postaw wychowawczych rodziców a niektórymi aspektami kompetencji społecznych i nadziei na sukces. Z badań wynika, że pozytywne postawy rodziców, akceptacja matki i ojca, warunkują wysoki poziom kompetencji społecznych. Z badań wynika, że istotne statystycznie dodatnie korelacje wystąpiły pomiędzy postawą akceptacji ze strony matki a poziomem radzenia sobie w sytuacjach intymnych oraz pomiędzy postawą akceptacji ze strony ojca a wszystkimi wskaźnikami kompetencji społecznych: efektywnością zachowań w sytuacjach intymnych, efektywnością zachowań w sytuacjach ekspozycji społecznej, efektywnością zachowań w sytuacjach wymagających asertywności oraz ogólnym poziomem kompetencji społecznych. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na szczególne znaczenie postaw wychowawczych ojca w kształtowaniu się kompetencji społecznych u dzieci, przy czym z badań wynika, że postawy ojców mają więc większy związek z kształtowaniem poziomu kompetencji społecznych u dziewcząt niż u chłopców.

W przypadku nadziei na sukces korelacje nie są tak jednoznaczne. Badania zdają się wskazywać na to, że nie tylko pozytywne postawy rodziców wiążą się z wysokim poziomem nadziei na sukces i negatywne postawy rodziców warunkują niski poziom nadziei na sukces. Wyniki badań Riegera z 1993 roku cytowane przez Snydera (2002), wskazują, że istnieje związek między bliskimi relacjami z rodzicami w dzieciństwie a wysokim poziomem nadziei na sukces. Przeprowadzone badania wskazują na istnienie dodatniej korelacji pomiędzy postawą ochraniającą ze strony ojca a ogólnym poziomem nadziei na sukces i przekonaniem o silnej woli. Może to wskazywać na fakt, że ochranianie ze strony ojca nie zawsze powoduje negatywne skutki, lecz może kształtować poczucie bezpieczeństwa, dzięki któremu rozwija się nadzieja na sukces u dziecka.

Przeprowadzone badania wskazują na istotną statystycznie ujemną korelację pomiędzy akceptacją ze strony ojca a nadzieją na sukces w grupie chłopców. Być może wynika to z faktu, że badani chłopcy w wieku 16-23 lat wchodzą w dorosłość. W tym wieku bardziej od zachowań akceptujących ojca liczy się potrzeba autonomii i niezależności. Badania wskazują także na zależności zbliżone do istotności statystycznej pomiędzy postawą wymagającą ze strony ojca a ogólnym poziomem nadziei na sukces i przekonaniem o umiejętności znajdowania rozwiązań w grupie chłopców. Wskazywać to może na fakt potrzeby wymagań ze strony ojca, które mobilizują synów do podejmowania określonych celów, a sukcesy w ich realizacji przyczyniają się do kształtowania nadziei na sukces.

Warto podkreślić także wyniki badań dotyczące postawy ochraniającej matki i ojca oraz jej wpływ na kształtowanie się poziomu nadziei na sukces u dziewcząt i chłopców. Ochranianie matki wpływa niekorzystnie na ogólny poziom nadziei na sukces i przekonanie o silnej woli w grupie chłopców. Natomiast postawa akceptacji ze strony ojca koreluje istotnie statystycznie dodatnio z przekonaniem o silnej woli w grupie

dziewcząt. Można przypuszczać, że nadmierne ochranianie ze strony matki kształtuje u chłopców mniejszą wiarę we własne możliwości i niższy poziom nadziei na sukces. W przypadku dziewcząt ochranianie ze strony ojca zdaje się kształtować poczucie bezpieczeństwa i pewność siebie, co pozytywnie wpływa na kształtowanie się wysokiego poziomu nadziei na sukces. Podobny wpływ na poziom nadziei na sukces u dziewcząt ma postawa akceptacji przejawiana przez ojca.

Zależności pomiędzy oddziaływaniami wychowawczymi rodziców a dalszym radzeniem sobie w życiu ich dzieci wymagają jeszcze wielu analiz. Warto by podjąć badania dotyczące radzenia sobie w życiu w sytuacjach trudnych przez osoby wychowywane przez rodziców o różnych postawach wychowawczych, czy też poszukać innych zależności pomiędzy nadzieją na sukces a relacjami w rodzinie pochodzenia, takimi jak np. wzorce rodziców w tym zakresie, kompetencje społeczne rodziców, ich nadzieja na sukces. Tak więc w zakresie podjętego tematu istnieją jeszcze wiele wątków, nad którymi warto się jeszcze pochylić.

Bibliografia

- Acock, A.C. Yang W.S. (1984) *Parental Power and adolescent's parental identification*. Journal of Marriage and Family, 46, 487-495.
- Affleck G., Tennen H., (1996). „*Construing benefits from adversity: adaptational significance and dispositional underpinnings*”, Journal of Personality, 64.
- Argyle, M. (1981) *The contribution of social interaction research to social skills training*. In: D. Wine and M.D. Smye (eds) *Social Competence*, New York Guildford Press.
- Argyle, M. (1984). *Social skills and the analysis of situations and conversations*. In C. R. Hollin & P. Trower (Orgs.), *Handbook of social skills training: clinical applications and new directions* (pp.185-216). Nova York: Pergamon Press.
- Argyle, M. (1992). *The Social Psychology of Everyday Life*. New York: Routledge.
- Aronson, Elliot. *The Social Animal*. New York: W.H. Freeman, 1995.
- B.P. Buunk, H. Kuyper and Y.G. Zee (2005), *Affective Response to Social Comparison in the Classroom*, The Basic and Applied Social Psychology 27 (3), pp. 229–237.
- Bacon, M.K. & Ashmore, R.D. (1986). A consideration of the cognitive activities of parents and their role in the socialization process. In R.D. Ashmore & D.M. Brodzinsky (Eds.) *Thinking About the Family: Views of Parents and Children* (pp.3-33), Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social and Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Barnum, B.S. (1998). *Nursing theory: Analysis, application, evaluation* (5th ed.) Philadelphia, PA: Lippincott, Williams & Wilkins.
- Baron, Robert A. *Exploring Social Psychology*. Boston, MA Allyn and Bacon, 1989.
- Baumrind, D. (1973). *The development of instrumental competence through socialization*. In A.D. Pick (Ed.) *Minnesota Symposium on Child Psychology* (vol.7, pp. 3-46). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Baumerind, D. (1980). *New directions in socialization research*. American Psychologist, 35, pp. 639-652.
- Baumrind, D. (1989). *Rearing competent children*. In W. Damon (Ed.), *Child development today and tomorrow* (pp. 349–378). San Francisco: Jossey-Bass.

- Baumrind, D., & Black, A.E. (1967). *Socialization practices associated with dimensions of competence in preschool boys and girls*. *Child Development*, 38, 291-327.
- Baumrind, W. (1971). Current Patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph*, 4, 1-102.
- Becker, W.C. & Krug, R.S. (1965). *The parent attitude research instrument – A research review*. *Child Development*, 36, 329-365.
- Belschner-Donnelly, L. & Smith, L. (1981). *The changing roles and status of rural women*. In R. Coward & W. Smith, Jr. (Eds.) *The family in rural society* (pp. 167-18). Boulder, Co.: Westview Press.
- Belsky, J. (1984). *The determinants of parenting: A process model*. *Child Development*, 55, 83-96.
- Block, J.H. (1965). *The child-rearing practices report: A technique for evaluating parental socialization orientations*. Berkeley, CA: University of California, Institute of Human Development.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2: Separation: Anxiety and anger*. London: Penguin Books.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Brooks, J. B. (1981). *The process of parenting*. Palo Alto, CA.: Mayfield.
- Buunk, B.P, Kuyper H., Zee, Y.G., (2005), *Affective Response to Social Comparison in the Classroom*, *The Basic and Applied Social Psychology*, 27 (3) pp. 229–237.
- Cheavens, J., Gum, A. (2000). *Gray power: Hope for the ages*, In C. R. Snyder, *Handbook of Hope: Theory, Measures and Applications* (pp. 201-221). San Diego, CA: Academic Press
- Cheng R.W. Lam S., *Self Construal and Social Comparison Effects*, *British Journal of Educational Psychology*, 77 (2007), pp. 197–211.
- Coleman, M., Ganong, L.H. (1983). *Parent-child interaction: A prototype for parent education*. *Home Economic Research Journal*, 11, 235-244.
- Conyers, C., Martin, T. L., Martin, G. L., Yu, D. (2002). *The 1983 AAMR Manual, the 1992 AAMR Manual, or the Developmental Disabilities Act: Which do researchers use?* *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 37(3), 310-316.
- Damon, W. Hart, D. (1991). *Self-understanding in childhood and adolescence*. Hillsdale, NJ: Cambridge Press.
- Dornbusch, S.M., Ritter, P.L., Leiderman, H., Roberts, D.F., Fraleigh, M.J. (1987). *The relation of parenting styles to adolescent school performance*. *Child Development*, 58, 1244-1257.
- Dutra, L., Bianchi, B., Siegel, D. J., & Lyons-Ruth, K. (2009). *The relational context of dissociative phenomena*. In P. F. Dell, & O'Neil, John (Eds.), *Dissociation and the dissociative disorders: DSM-V and beyond*. (pp. 83-92). New York: Routledge.
- Dutra, L., Bureau, J. F., Holmes, B., Lyubchik, A., & Lyons-Ruth, K. (2009). *Quality of early care and childhood trauma: A prospective study of developmental pathways to dissociation*. *J Nerv Ment Dis*, 197(6), 383-90.
- Eagley, A.H. & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. New York: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Faber, Adele and Elaine Mazlish (2003), "How To Talk So Kids Can Learn," Avon Books, New York,

- Falender, C.A. & Mehrabian, A. (1980). *The emotional climate for children as inferred from parental attitudes: A preliminary validation of three scales*. Educational and Psychological Measurement, 40, 1033-1042.
- Fuchs, Lynn S.; Fuchs, D.; Karns, K.; Hamlett, C. L.; Dupka, S.; & Katzaroff, M. (1996). *The relation between student ability and the quality and effectiveness of explanations*. American Education Research Journal, 33(3), 631-664.
- Forward, S. (1990) *Toxic Parents*. New York: Transworld Publisher.
- Gecas, V. (1986). *Parental behavior and adolescent self-esteem*. Journal of Marriage and the Family 48, 37-46.
- Goleman, D. (1998). *Working with emotional intelligence*. New York: Bantam Books.
- Goodnow, J.J. (1985). *Change and variation in ideas about childhood and parenting*. In I.E. Sigel (Ed.) *Parental belief systems: The psychological consequences for children*. (pp. 235-270). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Goodnow, J.J. (1988). *Parent's ideas, actions, and feelings: Models and methods from developmental and social psychology*. Child Development, 59, 286-320.
- Grusec, J.E. & Kucynski, L. (1980). *Direction of effort in socialization: A comparison of the parent's versus the child's behavior as determinants of disciplinary techniques*. Developmental Psychology, 16, 1-9.
- Grusec, J.R. (2006), *Parents' Attitudes and Beliefs: Their Impact on Children's Development*. Encyclopedia of Early Childhood: Centre of Excellence for Early Childhood Development. Hetherington. (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (4th ed., pp. 1-101). New York: Wiley.
- Holden, G.W. & Edwards, L.A. (1989). *Parental attitudes toward child-rearing: Instruments, issues, and implications*. Psychological Bulletin, 106, 29-58.
- Holden, G.W. & Ritchie, K.A. (1988). *Child rearing and the dialectics of parental intelligence*. In J. Valsiner (Ed.) *Children's development in socio-culturally structured environments*. (pp.30-59). Norwood, NJ: Ablex.
- Jacobson, J., & Mulick J. (1996). *Manual on diagnosis and professional practice in mental retardation*. Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Karnes, J.T. & Stevens, G.L. (1995). *Parental employment and rural school-age child care needs*. Child and Youth Care Forum, 24, 315-326.
- Kwon P., (2002) „*Hope, defense mechanisms, and adjustment: implications for false hope and defensive hopelessness*”, Journal of Personality, 70.
- Light, P. (2000). *Social Processes in Children's Learning*. Port Chester, NY, USA: Cambridge University Press.
- Liotti, G. (1992). *Disorganized/disoriented attachment in the etiology of the dissociative disorders*. Dissociation, 5(4), pp. 196-204.
- Liotti, G. (2009). *Attachment and dissociation*. In P. F. Dell, & O'Neil, John (Eds.), *Dissociation and the dissociative disorders: DSM-V and beyond*. (pp. 53-65). New York: Routledge.
- Lyons-Ruth, K, Bronfman, E, Parsons, E. *Maternal frightened, frightening, or atypical behavior and disorganized infant attachment patterns*. In J. I. Vondra & D. Barnett (Eds.), *Atypical attachment in infancy and early childhood among children at developmental risk*. Monogr Soc Res Child, 1999;64:67-96.
- Lyons-Ruth, K, Connell, D., Zoll D., Stahl, J. (1987). *Infants at social risk: Relations among infant maltreatment, maternal behavior, and infant attachment behavior*. Dev Psychol, 23:223-232.

- Maccoby, E.E. & Martin, J.P. (1983). *Socialization in the context of the family: Parent-child interaction*. In E.M. Hetherington (Ed.) & P.H. Mussen (Series Ed.) *Handbook of Child Psychology: Vol.4. Socialization, personality, and social development* (pp.1-101). New York: Wiley.
- Maccoby, Eleanor E. (1992). *The role of parents in the socialization of children: An historical overview*. *Developmental Psychology*, 28(6), 1006-1017.
- Matczak, A. (1997). *Kwestionariusz Kompetencji Społecznych*. *Studia z Psychologii*, 8, s. 9-36.
- Matczak, A. (2001a). *Kwestionariusz Kompetencji Społecznych. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Matczak, A. (2001b). *Temperament a kompetencje społeczne*. W: W. Ciarkowska, A. Matczak (red.), *Różnice indywidualne: wybrane badania inspirowane Regulacyjną Teorią Temperamentu profesora Jana Strelaua* (s. 53-69). Warszawa: Uniwersytet Warszawski. Interdyscyplinarne Centrum Genetyki Zachowania.
- McGillicuddy-DeLisi, A. (1982). *Parental beliefs about developmental processes*. *Human Development*, 25, 192-200.
- McGillicuddy-DeLisi, A., (1985). *The relationship between parental beliefs and children's cognitive level*. In I.E. Sigel (Ed.) *Parental belief systems: The psychological consequences for children*. (pp. 7-24). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum, Associates, Publishers.
- Miller, S.A. (1988). *Parent's beliefs about children's cognitive development*. *Child Development*, 63, 259-285.
- Miller, S.A., Manhal, M. & Mee, L.L. (1991). *Parental beliefs, parental accuracy, and children's cognitive performance: A search for causal relations*. *Developmental Psychology*, 27, pp. 267-276.
- Noller, P. and Taylor, R. (1989). *Parent education and family relations*. *Family Relations*, 38, 196-200.
- Ogawa, J. R., Sroufe, L. A., Weinfield, N. S., Carlson, E. A., & Egeland, B. (1997). *Development and the fragmented self: Longitudinal study of dissociative symptomatology in a nonclinical sample*. *Dev Psychopathol*, 9(4), 855-79.
- Patterson, G.R. & Reid, J.B. (1984). *Social interaction processes within the family: The study of the moment-to-moment family transactions in which human social development is imbedded*. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 5, 237-262.
- Plopa, M. (1983). *Funkcjonowanie społeczno-emocjonalne młodzieży a percepcja postaw matek i ojców*. *Psychologia Wychowawcza*, 2, s. 129-141.
- Plopa, M. (1987). *Skala postaw rodzicielskich*. *Psychologia Wychowawcza*, 5, s. 552-566.
- Plopa, M. (2005). *Psychologia rodziny: teoria i badania*. Elbląg: Wydawnictwo Elbląskiej Uczelni Humanistyczno-Ekonomicznej.
- Preuschoff G.(2004) *Reising Gerls*, Australia: Finch Publishing.
- Robinson, C.C., Mandlco, B., Olsen, S.F., & Hart, C.H. (1995). *Authoritative, authoritarian, and permissive parenting practices: Development of a new measure*. *Psychological Reports*, 77, 819-830.
- Rohner, R.P. (1986). *The warmth dimension: Foundations of parental acceptance-rejection theory*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Ryś, M. (1992a). *Wpływ dzieciństwa na późniejsze życie w małżeństwie i rodzinie. Studium psychologiczne. Część I. Podstawy teoretyczne*. Warszawa: Wydawnictwo Fundacji Akademii Teologii Katolickiej.

- Ryś, M. (1992b). *Wpływ dzieciństwa na późniejsze życie w małżeństwie i rodzinie. Studium psychologiczne. Część II. Badania empiryczne*. Warszawa: Wydawnictwo Fundacji Akademii Teologii Katolickiej.
- Santrock, J.W. (1996). *Life-Span Development*, Brown and Benchmark Publishers, America. New York: McGraw-Hill.
- Santrock, J.W. (1996). *Child Development*, Brown and Benchmark Publishers, America. New York: McGraw-Hill.
- Schalock, R. L., & Braddock, D. L. (1999). *Adaptive behavior and its measurement: Implications for the field of mental retardation*. Washington, D.C.: American Assoc. on Mental Retardation.
- Simmons, R.L., Beaman, J., Conger, R.D., & Wei, C. (1992). *Childhood experience, conceptions of parenting, and attitudes of spouse as determinates of parental behaviors*. Paper presented at the National Council on Family Relations, Orlando, Fl.
- Snyder C.R., Cheavens J., Sympson S.C., „*Hope: An individual motive for social commerce*”, *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 1, 1997.
- Snyder C.R., Harris Ch., Anderson J.R., Holleran S.A., Irving L.M., Sigmon S.T., Yoshinonu L., Gibb J., Langelle Ch., Harney P., (1991) „*The will and ways: development and validation of an individual difference measure of hope*”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 60.
- Snyder C.R., Hoza B., Pelham W.E., Rapoff M., Ware L., Danovsky M., Highberger L., Rubinstein H., Sthal K.J., „*The development and validation of the Children's Hope Scale*”, *Journal of Pediatric Psychology*, 22, 1997.
- Snyder, C. R. (2002). *Hope theory: Rainbows in the mind*, *Psychological Inquiry*, 13, 249-275.
- Snyder, C. R., & Lopez, S. J. (2007). *Positive psychology: The scientific and practical explorations of human strengths*. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
- Snyder, C. R., Cheavens, J., & Sympson, S. C. (1997). *Hope: An individual motive for social commerce*, *Group dynamics: Theory, research and practice*, 1, 107-118.
- Spoth, R, Redmond, C. Haggerty, K, and Ward, T. (1995). *A controlled parenting skills outcome study examining individual difference and attendance effects*. *Journal of the Marriage and the Family*, 57, 449-464.
- Thompson, J. R., McGrew, K. S., & Bruininks, R. H. (2002). *Pieces of the puzzle: Measuring the personal competence and support needs of persons with intellectual disabilities*. *Peabody Journal of Education*, 77(2), 23-29.
- Trzebiński, J., Zięba, M. (2003). *Kwestionariusz Nadziei Podstawowej – BHI-12. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Waller, N. G., Putnam, F. W., & Carlson, E. B. (1996). Types of dissociation and dissociative types: A taxometric analysis of dissociative experiences. *Psychological Methods*, 1(3), 300-321.
- Ziemska, M. (1979). *Postawy rodzicielskie i ich wpływ na osobowość dziecka*. W: M. Ziemska (red.), *Rodzina i dziecko* (s. 155-197). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.